

УДК 321.7

І. Г. Мисик
професор кафедри філософії та соціології
Південноукраїнського державного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського,
доктор філософських наук

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ НА СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУСПІЛЬСТВІ

Ефективний і динамічний розвиток будь-якого суспільства передбачає забезпечення прогнозованих трансформацій, що є одним із показників консолідованості й стабільності суспільства.

Для українського суспільства життєво важливим є також впорядкування й стабілізування політичних відносин та подальше реформування за умов політичної стабільності.

Політичну стабільність прийнято розглядати в контексті змін політичної системи, пошуку оптимальних механізмів її функціонування. Один із підходів до визначення політичної стабільності – це розуміння її як відсутності структурних змін у політичній системі або як здатності керувати ними [1, с. 8]. Викликає інтерес також поняття «стабільність уряду», що використовується в політичній науці як один з індикаторів визначення якісної демократії, характерної для більшості країн Центральної Європи [2]. Це поняття безпосередньо пов'язується з більш широким поняттям політичної стабільності.

На думку В.С. Литвина, поняття «політична стабільність» містить декілька аспектів: системний (закономірності цілісного розвитку політичної системи та процесів), функціональний (програми й результати діяльності суб'єктів політичного процесу), когнітивний (наявність у суб'єкта необхідної та своєчасної інформації про явища й процеси) [3, с. 7]. Лише за наявності всіх цих аспектів можна стверджувати про стабільний стан суспільства.

Однак не всі вчені поділяють цю думку та вважають, що поняття «політична стабільність» не можна обмежувати вузькими рамками «стійкість/нестійкість політичної системи». Так, Д.І. Власенко вважає, що стан політичної стабільності/нестабільності повинен базуватися на результаті, тобто на тому, який вплив здійснює система на

політичні інститути й процеси. Цитований автор виокремлює суспільства так званої «руйнівної нестабільності», «деформуючої нестабільності», «стабільної нестабільності», «флуктуаційної нестабільності», «граничної нестабільності» [4]. Причому науковець вважає останній тип нормальною складовою, що надає динамізму політичним процесам. Тобто виокремлення п'ятого елемента необхідне, на його думку, щоб показати, що нестабільність присутня як природна складова будь-якого стабільного суспільства. Можна погоджуватися або не погоджуватися з Д.І. Власенком, проте його міркування й доказова база викликають певний інтерес і відрізняються нетривіальним підходом до зазначеної проблеми.

У політологічному енциклопедичному словнику подано таку дефініцію стабільності: «Стан політичної системи, система зв'язків між різними політичними суб'єктами, для яких характерні певна стійкість, єдність і цілісність, здатність до ефективності й конструктивності» [5, с. 631–632].

Зазначене поняття більшістю науковців розглядається в межах теорії політичної модернізації. Відомі зарубіжні дослідники цього напрямку Р. Дарендорф, Д. Істон, Л. Лейпхарт, С. Хантінгтон та інші вважають необхідною наявність певних умов для досягнення політичної стабільності, насамперед колективного лідерства, поетапності реформ, тактики «бліцкригу», сильної виконавчої влади та врахування політичного часу.

На думку М.В. Шаповаленко, політична стабільність, з одного боку, означає здатність до змін, а з іншого – процес формування й підтримки впевненості в оптимальності та ефективності існуючого політичного режиму, найбільш адекватного цінностям і традиціям того чи іншого суспільства. Далі автор визначає прояви стабільності: у від-

сутності конституційних криз, відсутності насильства тощо. Одним зі стабілізуючих чинників є наявність соціальних каналів для запобігання протесту, легалізації конфлікту, своєчасної інституалізації соціально-економічних змін тощо [6, с. 632].

На думку американських дослідників Є. Даффа і Д. Маккаманта, основними критеріями політичної нестабільності суспільства слід вважати такі:

- перевага соціальної мобілізації перед соціальною допомогою;
- низький рівень розвитку економіки;
- нерівномірний розподіл матеріальних благ;
- переважання «вузьких» і персоніфікованих партій;
- слабкі політичні можливості еліти.

Шведські вчені С. Ерссон та Я.-Є. Лейн виділяють економічні й соціальні показники нестабільності системи. В економічному плані до них належать насамперед рівень безробіття й інфляції, кількісна та якісна характеристика ВВП, дефіцит бюджету, стан державних позик тощо. Соціальними індикаторами є рівень вбивств і самогубств, кількість демонстрацій, політичних страйків, замахів, відсоток робітників, підприємств, які конфліктують з адміністраціями, тощо. Найбільш важливим показником у політичному відношенні С. Ерссон та Я.-Є. Лейн вважають ступінь оновлення виконавчої влади, тип електоральної системи, адаптацію політичної еліти до можливих змін [7, с. 152].

Американський науковець Д. Сандерс дійшов висновку, що нестабільність системи може виявлятися в двох площинах: у вигляді урядових криз чи інституційних змін, що трансформують режим, або у формі викликів уряду чи режиму з боку антисистемних сил, схильних до насильства. Американські вчені Э. Мюллер і Т. Джукам саме зі схильністю до насильства й агресії пов'язують поняття «нестабільність», вважаючи, що воно знаходиться в тісній кореляції з таким поняттям, як «агресивна політична участь» [8, с. 152–153].

Цей стислий огляд позицій щодо обраної проблеми, безумовно, можна значно розширити. Хоча серед наведених думок очевидною є загальна тенденція: взаємозв'язок

стабільності/нестабільності політичної системи й режиму з функціонуванням політичної еліти.

Ф.В. Барановський та Є.І. Остренко, зазначаючи про нерозривність питань політичного лідерства й трансформації політичної системи, стверджують, що необхідно брати до уваги такі риси:

- суттєві політичні перетворення майже завжди супроводжуються появою нових лідерів;
- проблеми, що виникають, повинні вирішуватися представниками нової генерації політичної еліти;
- певний залишок старих лідерів завжди буде гальмувати процес реформування політичної системи.

Причому, як зазначають згадані автори, процес реформування завжди супроводжується низкою проблем, які цей процес породжує, зокрема невпевненістю в правильності вибору, необхідністю встановлення правових норм, утвердженням моральних норм і відповідальності, гарантією реформ тощо [9, с. 48–49].

Лідер, як і будь-який інший суспільний продукт і товар, створюється ринком, а не навпаки. Якщо він «залежить», за образним висловом А.М. Пойченко та М.М. Логунової, тобто не відчує зміни політичних умов, кон'юнктури, до якої вже не зможе пристосуватися, то відразу стане посміховиськом (щонайменше) або бідою політичного життя. Безумовно, лише той лідер отримує довіру, політика якого вважається тенденцією соціального прогресу, спрямовується на реалізацію конкретно-історичного ідеалу [10, с. 67].

Наше сучасне суспільство не можна визначити як лідерське через його слабку економічну й соціальну структуру та недорозвинені у зв'язку із цим громадянські структури. На жаль, партнерство й політична співпраця між політичними лідерами не є характерними для сучасної України.

Нестабільним суспільствам притаманна ситуація, коли ті, хто програють у відкритій політичній боротьбі, звинувачують переможців, знаходячи й афішуючи їх помилки, а ті, хто виграють, прагнуть усіма засобами утримати владу (яка в нестабільних суспільствах є джерелом багатьох можливостей), навіть ціною фальшивок і фальсифікацій.

Політичні еліти таких суспільств не йдуть на відкриті діалоги та роблять ставку на не-політичні методи боротьби.

Цінність еліти вимірюється тим, наскільки корисний вплив вона робить на суспільство, наскільки сприяє розвитку й добробуту мас, посівши в соціумі привілейоване місце та збагатившись. Елітарність стосується не лише успішності індивіда та його досягнень, а насамперед користі, яку він приносить суспільству.

Отже, якщо засадничими ознаками елітарності вважати все те, що відбивається у визначенні еліти як наукової дефініції, то тоді дійсно неправомочним є твердження, що політична еліта в будь-якому суспільстві є суб'єктом політичних перетворень.

Під час оцінки тенденцій і специфіки формування політичної еліти в сучасній Україні слід брати до уваги особливості перехідного стану суспільства та його істотні відмінності від стабільного. Усі негативні моменти, пов'язані із цим процесом, можна вважати природними й закономірними майже для всіх країн, які ще не можна віднести до країн із позитивно стабільними наслідками реформування всіх сфер життєдіяльності.

Важко не погодитися з О.Б. Балацькою, яка вважає, що серед найсуттєвіших проблем вітчизняного елітотворчого процесу насамперед необхідно зазначити такі: різка зміна формацій, одночасна трансформація всіх суспільних підсистем, у тому числі політичної, культурно-ідеологічної тощо; низький рівень довіри громадян до влади, перевага пасивних протестних суспільно-політичних настроїв; криза комуністичної ідеології, вади інституційної організації політичної системи, що створюють підґрунтя для ескалації міжетнічних конфліктів, недосконалість конституційної реформи; пріоритет традиційних політико-культурних цінностей та авторитарних моделей політичної поведінки; надзвичайна поляризація політичного простору; невизначеність статусу політичної, зокрема парламентської, опозиції тощо [11, с. 107].

Ми не розділяємо оптимізму тих науковців, які вважають, що стала стабілізація суспільств пострадянського простору, зокрема України, – це тимчасовий процес. На жаль, поки що немає серйозних підстав для

ствердження про нереверсивний характер демократичного транзиту й незворотні позитиви.

Подальша стабілізація соціально-політичної й економічної ситуації багато в чому визначатиметься саме можливостями та здібностями нової політичної еліти України, її професіоналізмом, компетентністю, здоровим глуздом, рівнем довіри населення, оскільки ліміт помилок у неї вже повністю вичерпано.

Література

1. Крап А.П. Нормативно-процедурні умови формування політичної стабільності в транзитних суспільствах (на прикладі України) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / А.П. Крап ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2009. – 19 с.
2. Литвин В.С. Порівняльний аналіз стабільності урядів країн Центральної Європи та України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В.С. Литвин ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2010. – 19 с.
3. Литвин В.С. Порівняльний аналіз стабільності урядів країн Центральної Європи та України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В.С. Литвин ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2010. – 19 с.
4. Власенко Д.И. Политическая стабильность и нестабильность как элемент политической системы Древневосточных государств (на примере Древнего Египта) / Д.И. Власенко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – Вип. 41. – О. : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2011. – С. 294–305.
5. Політологічний енциклопедичний словник : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / [В.П. Горбатенко, А.Г. Саприкін] ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид, доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 395 с.
6. Шаповаленко М.В. Стабільність політична / М.В. Шаповаленко // Політологічний енциклопедичний словник : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / [В.П. Горбатенко, А.Г. Саприкін] ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид, доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – С. 632.
7. Макарычев А.С. Стабильность и нестабильность при демократии: методологические подходы и оценки / А.С. Макарычев // Полис. – 1998. – № 1. – С. 151–156.
8. Макарычев А.С. Стабильность и нестабильность при демократии: методологические подходы и оценки / А.С. Макарычев // Полис. – 1998. – № 1. – С. 151–156.
9. Барановський Ф.В. Реалізація демократичної моделі політичного класу в Україні: проблеми та перспективи / Ф.В. Барановський, Є.І. Остренко // Політологічні записки : зб. наук. праць. – Вип. 3. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 47–56.
10. Корнієнко В.О. Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні : [монографія] / В.О. Корнієнко, І.Д. Похило. – Вінниця : Вінницький нац. технічний ун-т, 2009. – 140 с.
11. Балацька О.Б. Особливості елітотворчих процесів в сучасній Україні / О.Б. Балацька // Політологічні записки : зб. наук. праць. – Вип. 3. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 102–110.

Анотація

Мисик І. Г. Вплив політичної еліти на стабілізаційні процеси в суспільстві. – Стаття.

У статті розглядаються поняття «політична стабільність» і «політична еліта» в їх нерозривному взаємозв'язку та взаємозалежності.

Ключові слова: політична еліта, стабільність/нестабільність, динамічний розвиток, реформування.

Аннотация

Мысык И. Г. Влияние политической элиты на стабилизационные процессы в обществе. – Статья.

В статье рассматриваются понятия «политическая

стабильность» и «политическая элита» в их неразрывной взаимосвязи и взаимозависимости.

Ключевые слова: политическая элита, стабильность/нестабильность, динамическое развитие, реформирование.

Summary

Mysyk I. G. Influence of the political elite in the stabilization processes in the society. – Article.

In the article concepts “political stability” and “political elite” are examined in their indissoluble intercommunication and interdependence.

Key words: political elite, stability/instability, dynamic development, reformation.